

TOIMITUKSELTA
FRÅN REDAKTIONEN

Kirkon ja yhteiskunnan muuttuvat rajapinnat

JUSSI JUNNI & JYRI KOMULAINEN

Suomalainen uskonnollisuus on monella tavalla muutoksessa. Merkittävin kehityskulku on Suomen evankelis-luterilaisen kirkon murros aikanaan lähes kaikki kansalaiset sisäänsä sulkeneesta valtiokirkosta kansankirkoksi, johon kuuluu nykyään noin 62 % väestöstä. Erityisesti suurissa kaupungeissa vain vähemmistö asukkaista kuuluu luterilaiseen kirkkoon. Esimerkiksi Helsingissä noin 45 % väestöstä on enää luterilaisen kirkon jäseniä, mikä osaltaan selittyy maahanmuuttajien merkittäväällä osuudella pääkaupunkiseudun väestöstä. Vieraskielisiksi luokiteltavista helsinkiläisistä vain 2,4 % kuuluu luterilaiseen kirkkoon, mikä tarkoittaa sitä, että suomea, ruotsia tai saamea äidinkielenään puhuvista helsinkiläisistä kirkon jäseniä on 55 %.

Vaikka suomalaisten enemmistö on edelleenkin evankelis-luterilaisen kirkon jäseniä, kehitysuunta on selvä. Kymmenen viidentoista vuoden kuluttua evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuulunee alle puolet väestöstä, joskin se tulee todennäköisesti säilyttämään asemansa suurimpana yksittäisenä uskonnollisena yhdyskuntana.

Kirkon kannalta murros nostaa esille monenlaisia teologisia kysymyksiä, kuten sen, mitä on olla ”kansankirkko”, jos suurin osa kansasta ei enää kuulu kirkkoon. Yhteiskunnan monikulttuuristuessa esivaltakaan ei ole enää leimallisesti kristillinen, mikä johtaa – kuten Jyri Komulainen katsauksessaan toteaa – tarpeeseen tarkastella kriittisesti luterilaista regimenttioppia.

Yhteiskunnan uskonnollinen murros nostaa esille uudenlaisia kysymyksiä liittyen evankelis-luterilaisen kirkon ja valtion väliseen suhteeseen sekä yhteiskunnan ja uskontojen suhteeseen yleisemminkin. Luterilaisen kirkon julkisoikeudellinen ja yhteiskunnallinen asema on vähemmistökehityksen myötä muuttumassa ambivalentiksi, jolloin se alkaa muistuttaa julkishallinnon organisaation ja uskontoviranomaisen sijaan valtakunnallista kansalaisyhteiskunnan toimijaa.

Historiallisista syistä kirkon ja valtion välillä on merkittäviä siteitä, vaikka monia näistä – kuten tasavallan presidentin oikeus nimittää piispat sekä tuomiokapitulien ylläpito valtion toimesta – purettiin 1990-luvun loppuun mennessä. Yhä edelleen Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jäsenmaksu kerätään veronkannon yhteydessä kirkollisverona ja kirkon pappisvirkaan vihityillä on avioliittolain perusteella vihkimisoikeus ilman eri hakemusta. Nämä seikat pätevät myös Suomen ortodoksiseen kirkkoon. Ehkä kaikista merkittävin rajapinta valtion ja Suomen evankelis-luterilai-

sen kirkon välillä on kirkkolaki, jonka erityisen säätämisyjärjestyksen tarkoituksena on taata kirkon oikeudellinen autonomia.

Viimeisimmässä vuonna 2023 loppuun saatetussa kirkkolainsäädännön kokonaisuudistuksessa eduskunta edellytti kirkolliskokoukselta lakiesitykseen merkittäviä rakenteellisia muutoksia. Tämä johti sääntelyn siirtämiseen entistäkin enemmän kirkkojärjestykseen mutta myös uusiin kirkollisiin erillislakeihin. Näin ollen kirkkolaki supistui huomattavasti. Kirkon kannalta tässä prosessissa keskeistä oli uskonnollisen yhteisön tunnustuksellisen riippumattomuuden takaaminen. Siksi kirkkolain tunnustuspykälän sijainnista kirkkolainsäädännön kokonaisuudessa syntyi vilkas keskustelu kirkolliskokouksessa. Jaakko Antila ja Jussi Junni valottavat artikkeleissaan kirkkolain tunnustuspykälän sijainnista käytyä keskustelua ja tunnustuspykälän oikeudellista merkitystä erityisesti kirkon autonomian näkökulmasta.

Lisäksi evankelis-luterilainen kirkko vastaa tietyistä yhteiskunnallisista tehtävistä, joista merkittävien on hautausmaiden ylläpito. Yhteiskunnallisten tehtävien järjestämiseen kirkolle on myönnetty vuosittain yli 100 miljoonan euron valtionrahoitus, johon on kuluneella hallituskaudella kohdistettu ja on edelleen määrä kohdistaa merkittäviä leikkauksia. Kuten Niilo Toivonen katsauksessaan toteaa, kirkon vaikuttamistoiminta näyttääkin sekä kirkkolain uudistamistyön että kirkon yhteiskunnallisten tehtävien rahoituksen vuoksi olevan tulevaisuudessa aiempaa korostuneemmassa roolissa.

Rahoituksen lisäksi hautaukseen kohdistuu myös kulttuurillisia ja yhteiskunnallisia muutospaineita. Ismo Björn ja Pirjo Pöllänen kuvaavat artikkelissaan, miten hautajaiset ja hautaaminen ovat kaksi erillistä, toisiinsa kietoutunutta toimitusta, joista edellinen on teologinen ja jälkimmäinen yhteiskunnallinen. Uudet, moninaistuvat ja yksilöllistyvät hautaustoiveet haastavat kirkkoa yhä enemmän. Myös vainajan tuhkaa koskevaan sääntelyyn liittyvät omat kysymyksensä, joita Matias A. Stubbe selvittää katsauksessaan.

Yhteiskunnan moniuskontoistuminen merkitsee uudenlaista tilannetta kirkon ja yhteiskunnan kannalta. Missä määrin pienempien uskonto- ja katsomusyhteisöjen tulisi saada samantyyppisiä oikeuksia kuin luterilainen kirkko? Voidaanko toisenlaisessa historiallisessa tilanteessa syntyneitä malleja siirtää 2020-luvun Suomeen?

Suomen monikulttuuristuminen nostaa esille myös kysymyksen siitä, millaisia asenteita kansalaisilla on uskonnollista moninaisuutta kohtaan. Kimmo Ketola, Veli-Matti Salminen ja Hanna Salomäki lähestyvät aihetta artikkelissaan, joka käsittelee uskonnollisia rakennuksia. Eri uskontojen pyhiin rakennuksiin kohdistuvaa asennetta selittää uskonnollisuutta enemmän vastaajan poliittinen asemoituminen.

On ilmeistä, että Suomen evankelis-luterilainen kirkko tarvitsee muuttuvassa todellisuudessa paitsi vuoropuhelua ja vaikuttamistoimintaa myös tutkimusta. Erityisesti kaivataan moniuskontoisuuteen ja yhteiskunnalliseen pluralismiin liittyvää teologista työskentelyä. Luterilainen traditio syntyi nykypäivään verrattuna hyvin toisenlaisessa maailmassa, jossa yhteiskunta tarkoitti käytännössä samaa kuin ”kristikunta”. Siksi kirkon on syytä vuoteen 2026 ulottuvan Ovet auki -strategian mukaisesti peilata ”omaa toimintaansa maailmanlaajuisesti kristittyjen kokemuksiin, erityisesti siellä missä kirkot ovat vähemmistöasemassa”.